

*До спеціалізованої вченої ради Д 11.737.02
у Донецькому державному університеті
внутрішніх справ*

м. Кропивницький, вул. Велика Перспективна, 1

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Тимчишина Андрія Михайловича
«Спеціальні знання у кримінальному процесі України: теорія та
практика», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та
криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

Ступінь актуальності обраної теми

Одним із першочергових завдань кримінального провадження, яке визначене в ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (КПК), є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений. Належно організована професійна діяльність органів досудового розслідування має забезпечити виконання цього завдання.

Особливої актуальності це завдання набуває в умовах відсічі російської збройної агресії, запровадженням з 24 лютого 2022 року в Україні воєнного стану, адже належне криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, покликано забезпечити швидке і повне досягнення завдань кримінального провадження. Важливо, щоб засоби, методи, прийоми такого забезпечення кримінальних правопорушень відповідали кращим взірцям, досвіду демократичних та прогресивних іноземних держав. За цих умов необхідні нові, удосконалені підходи до виконання поставлених завдань згідно з міжнародними та європейськими стандартами правоохранної діяльності.

Також варто наголосити, що наразі спостерігається зміна якісних характеристик злочинності, суттєво розширяються її межі. Суб'єкти, які вчиняють кримінальні правопорушення, знаходять нові та добре завуальовані способи вчинення останніх, тому якісне та ефективне розслідування кримінальних правопорушень потребує використання спеціальних знань. Результат успіху виявлення та розслідування кримінальних правопорушень будь-якого виду безпосередньо залежить від своєчасної та якісної допомоги обізнаних у певній галузі знань осіб. Для одержання доказів у кримінальному провадженні органи досудового розслідування використовують професійну допомогу фахівців у різних галузях знань, залучаючи їх до проведення слідчих (розшукових) дій та судових експертиз, а також отримуючи консультаційну допомогу.

Вивчення змісту, сутності та правових можливостей використання спеціальних знань у кримінальному процесі сприятиме підвищенню ефективності та результативності роботи органів правопорядку з попередження, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень.

Вказані та інші обставини засвідчують актуальність обраної здобувачем теми дисертації..

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Науковий рівень дисертаційного дослідження та наукових публікацій А. М. Тимчишина відповідає вимогам, що висуваються до робіт на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Робота виконана у Донецькому державному університеті внутрішніх справ в рамках Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126-р), Стратегії розвитку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року та Плану заходів щодо її реалізації (наказ Міністерства внутрішніх справ (МВС) України від 15 травня 2017 року № 229), відповідно до Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454), Пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року), а також згідно з тематикою науково-дослідної роботи Донецького державного університету внутрішніх справ на 2020–2024 роки «Протидія кримінальним правопорушенням на території проведення ООС (Операції об'єднаних сил)» (0120U105580).

Основні положення дисертації опубліковано в 39 наукових працях, серед яких монографія, 19 статей у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 3 статті у виданнях, проіндексованих у наукометричній базі Web of Science Core Collection, 16 тез доповідей на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях. Вони відображають наукову новизну обраної А. М. Тимчишиним теми.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Ціла низка результатів і висновків, які з них слідують були отримані вперше і мають достатній ступінь наукової новизни. Вперше розроблено наукові основи комплексного криміналістичного використання спеціальних знань у кримінальному процесі України, що ґрунтуються на генезисі правової

регламентації, процесуальних засадах використання, дослідженні основних проблемних питань проведення судових експертиз у розслідуванні кримінальних правопорушень; проведено періодизацію розвитку спеціальних знань в Україні за критеріями, що визначають найважливіші криміналістичні події та процеси, пов'язані з виникненням нових напрямів, течій і тенденцій їх розвитку з визначенням на кожному етапі характеру впливу специфічних історичних, соціально-економічних, технічних, воєнно-політичних та інших чинників на стан і динаміку кримінальних правопорушень, оцінкою доктринальних підходів до розв'язання криміналістичних проблем з огляду на стан законодавства та наявний науковий інструментарій використання спеціальних знань; визначено напрями застосування спеціальних знань спеціалістом у розслідуванні кримінальних правопорушень відповідно до кримінального процесуального законодавства за відповідними формами: праксеологічний, методичний, консультативний; сформульоване концептуальне бачення доцільності застосування методу криміналістичної розвідки в Україні, заснованого на збиранні, отриманні, обробці, аналізі та використанні спеціалістом криміналістичної інформації у кримінальному провадженні шляхом застосування пошукових систем, спеціалізованого програмного забезпечення з метою наповнення загальнонаціональних баз даних; налагодження співпраці із міжнародними організаціями та зарубіжними правоохоронними органами; впровадження передових технологій; обґрунтовано доцільність розвитку в Україні експертної системи в частині систематизації висновків і пояснень фахівців на основі штучного інтелекту як систематизованої сукупності інформаційних технологій, спрямованої на виконання достатньо складних криміналістичних задач; розроблено комплекс заходів з удосконалення фіксації ходу і результатів слідчого експерименту, який проводиться на відкритій місцевості із за участю спеціаліста, за допомоги безпілотного літального апарату (дрону) обладнаного фото/відеокамерою

Результати дисертаційного дослідження опубліковані у виданнях, проіндексованих у наукометричній базі Web of Science Core Collection, фахових виданнях України, а також представлені у вигляді доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях. Публікації повністю відповідають предмету дослідження і вирішують завдання, що були поставлені в дисертації. Отримані висновки й результати автора з відповідної тематики були впроваджені в ряді профільних університетів і інститутів України. Таким чином дисертаційне дослідження Тимчишина Андрія Михайловича виконане на високому науково-методичному і методологічному рівнях.

Результати і положення дисертації, які виносяться на захист відповідають всім вимогам положення на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, є обґрутованими та логічними, мають достатній ступінь наукової новизни та практичне значення, вирішують поставлену проблему.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість результатів дослідження, положень та висновків досліджень дисертаційної роботи Тимчишина Андрія Михайловича не викликають жодних зауважень. Вони логічно витікають з тексту дисертаційного дослідження та базуються на власних судженнях автора, зібраних матеріалах, їх аналізі та узагальненні. Пропозиції, подані автором, щодо удосконалення чинного законодавства України оформлені належним чином, мають важливе теоретичне та практичне значення. Висновки дисертаційної роботи логічно поєднані із розділами й підрозділами роботи, підсумовуючи отримані результати.

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності й аналітичні матеріали МВС України, Експертної служби МВС України, Національної поліції України, Міністерства юстиції України, Міністерства охорони здоров'я України, Офісу Генерального прокурора України за 2014–2023 рр.; дані, отримані при вивченні 568 кримінальних проваджень із застосуванням спеціальних знань протягом 2014–2023 рр.; результати анкетування 80 прокурорів, 150 слідчих Національної поліції України, 270 спеціалістів та 130 судових експертів Експертної служби МВС України, які здійснюють свою діяльність у м. Дніпрі, Житомирі, Івано-Франківську, Києві, Львові, Тернополі, Ужгороді та Хмельницькому.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Результати дослідження, що виносяться на захист, отримані завдяки всебічному використанню комплексного підходу, який передбачає поєднання низки різноманітних методів наукового пізнання – загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема: *історико-правовий* – під час ретроспективного аналізу фундаментальних і прикладних наукових досліджень, законодавства та правозастосованої практики щодо застосування й використання спеціальних знань у кримінальному процесі у різні історичні періоди розвитку законодавства та практики діяльності правоохоронних органів, суб'єктів судово-експертної діяльності; *формально-юридичний* – для визначення змісту досліджуваних категорій і правових явищ, удосконалення понятійно-категорійного апарату, а також розкриття праксеологічних особливостей використання спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій; *порівняльно-правовий* – під час характеристики форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, окреслення концептуальних підходів до поняття судової експертизи та характеристики її видів; *системний* – з метою криміналістичного аналізу повноважень (компетенцій) суб'єктів використання спеціальних знань, діяльності уповноважених інституцій інших країн; *моделювання* – у межах виокремлення проблемних питань застосування й використання спеціальних знань при розслідуванні окремих видів кримінальних правопорушень; *формально-логічний (догматичний)* – для

праксеологічного аналізу використання спеціальних знань під час виявлення кримінальних протиправних дій, збирання доказів, проведення процесуальних дій; *статистичний* – під час опрацювання показників, які характеризують результати розслідування кримінальних правопорушень; *соціологічні* (*спостереження, інтерв'ювання, анкетування*) – для узагальнення результатів анкетування й інтерв'ювання працівників правоохоронних органів, вивчення матеріалів кримінальних проваджень, матеріалів слідчої, судової та експертної практики.

Методологічні підвалини таких досліджень, як аргументується у роботі, мають передбачати раціональне поєднання емпіричних та теоретичних методів. Адже перші є ефективними знаряддями отримання й підтвердження лише фактичної інформації (тобто такої, що пов'язана з конкретними ситуаціями, подіями, обставинами тощо). Для обґрунтування ж загальних положень чи висновків доцільно застосовувати інструментарій теоретико-критичного аналізу, що базується на закономірних принципах побудови аргументаційних процедур. Тим самим забезпечується принциповий характер таких висновків, який неможливо обґрунтувати виключно емпіричними спостереженнями окремих явищ чи шляхом статистичних досліджень.

Проведене дослідження дозволило автору вирішити низку теоретичних та практичних проблем застосування та використання спеціальних знань у кримінальному процесі України.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі можуть бути використані в:

– *науково-дослідній роботі* – для здійснення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на подальший розвиток науки кримінального процесу за відповідними напрямами (акт впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 10 липня 2023 р.);

– *практичній діяльності судово-експертних установ* (акт впровадження Івано-Франківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України від 18.05.2023 р., лист Івано-Франківського відділення Київського науково-дослідного інституту судових експертиз);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальної дисципліни «Кримінальний процес», підготовці лекцій і навчальних посібників з цієї дисципліни (акт впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 10 липня 2023 р.).

Результати дослідження також можуть бути використані у *законотворчій діяльності* – при внесенні змін і доповнень до КПК України, Закону України «Про судову експертизу» та інших нормативно-правових актів, що регламентують використання спеціальних знань у кримінальному процесі.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Дисертаційна робота Тимчишина Андрія Михайловича викладена українською мовою на 438 сторінках. Структура роботи відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук (2021). Вона структурована і складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, що містять 13 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (385 найменувань) та додатків.

Анотація у стислій формі представляє основні положення дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати представленого дослідження. Анотація викладена українською і англійською мовами. У вступі обґрутовано актуальність теми дисертації, висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи; окреслено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача; надано відомості про апробацію та публікації результатів дослідження, структуру й обсяг дисертації.

У **розділі 1 «Загальна характеристика спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень»** проведено періодизацію розвитку спеціальних знань, що умовно окреслені в контексті основних віх становлення криміналістики і судової експертизи: I) «описово-емпіричний» (з давніх часів – до кінця XIX ст.) – із часу виникнення та формування наукових основ; II) «інтеграційно-технологічний» (кінець XIX ст. – 70-ті рр. ХХ ст.) – характеризується диференціацією наук та формуванням для кожної з них предмета, термінології, методології тощо. Зокрема, у різних галузях знань почали розроблятись власні методи дослідження або здійснюватися їх запозичення із суміжних, що охоплює систематизацію таких знань (кінець XIX ст. – 30-ті рр. ХХ ст.) та узагальнення теорії криміналістики, судової медицини, товарознавства тощо (з 30-х рр. ХХ ст. – до 70-х рр. ХХ ст.); III) «теоретико-практичний» – свідчить про розвиток галузей знань як самостійних наук (із 70-х рр. ХХ ст. – до сьогодення) й апробацію їх досягнень у практичній площині та складається із двох етапів: удосконалення загальної теорії й практики (від кінця 70-х рр.) та розвиток спеціальних знань у сучасних умовах (теперішній час).

З'ясовано, що існуюче коло наукових доробків щодо особливостей використання спеціальних знань у кримінальному провадженні досить широке (монографічні дослідження; навчально-методичні роботи; наукові статті, дисертації). Тому, увесь масив наукових досліджень було поділено на відповідні групи, а відповідна систематизація дозволила констатувати, що спеціальним знанням у кримінальному провадженні приділялась певна увага, однак наукові роботи переважно стосувались їх використання під час розслідування лише окремих видів (груп) кримінальних правопорушень і, на сьогодні, комплексного методологічного дослідження проблематики використання спеціальних знань у кримінальному процесі в умовах дії чинного КПК України (2012 р.) на монографічному рівні не здійснювалося.

Додатково аргументовано, що спеціальні знання у кримінальному процесі України – це наукові знання, практичні вміння та навички, які сформувалися в особи під час здобуття професійної освіти, проходження спеціальної

підготовки, курсів підвищення кваліфікації, досвіду роботи тощо та які можна використати відповідно до процедурних правил кримінально-процесуального закону для вирішення завдань кримінального провадження. Систематизуючими ознаками таких знань є: незагальновідомість та незагальнодоступність; оволодіння ними можливе в процесі фахової теоретичної і практичної підготовки; неодноразовість використання; базування на досягненні науки, техніки, ремесла тощо; належність до галузі знань у сфері їх практичного використання; вводяться в кримінальний процес у встановленій законом формі за умови наявності в учасників процесу необхідності використання таких знань; їх використання пов'язане з рівнем освіти, підготовки, а також із професійним та іншим досвідом; сприяння забезпеченням внесення органами досудового розслідування та суду законного й обґрунтованого рішення у кримінальному провадженні.

У розділі 2 «Процесуальні засади використання спеціальних знань під час досудового розслідування» наголошено, що коло суб'єктів, які використовують спеціальні знання, є ширшим за суб'єктів їх застосування. Спеціаліст відрізняється від експерта за змістом своєї діяльності, методами використання спеціальних знань, обсягом й характером процесуальних прав і обов'язків. Водночас повноваження спеціаліста, згідно з чинним КПК України, не відповідають сучасним потребам практики розслідування кримінальних правопорушень, оскільки в них не враховано дослідницький напрям, який, за потреби, повинен здійснюватися під час проведення слідчих (розшукових) дій або поза ними для невідкладного отримання орієнтуючої інформації.

Здобувачем переведений науковий аналіз повноважень (компетенцій) суб'єктів використання спеціальних знань за рівнями: макростратегічному – суб'єкти формування загальної державної безпекової політики (Верховна Рада України; Президент України; Кабінет Міністрів України); стратегічному – суб'єкти формування спеціальних знань, які визначають правила, норми та стандарти використання, розробляють і впроваджують необхідні для їх практичного втілення організаційно-правові механізми, процедури, контролюють їх виконання, здійснюють науково-дослідну й судово-експертну діяльність (Міністерство юстиції України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство оборони України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України); оперативному – суб'єкти реалізації (практичного застосування) спеціальних знань за напрямами діяльності та функціональним призначенням (спеціалісти, експерти): проводять доекспертні дослідження (спеціаліст, тяжнік-криміналіст, керівник (інспектор) сектору техніко-криміналістичного забезпечення, працівник Експертної служби МВС України); проводять експертні дослідження (судові експерти).

Визначено напрями застосування спеціальних знань спеціалістом у розслідуванні кримінальних правопорушень відповідно до кримінального процесуального законодавства за формами: праксеологічний (підготовка, організація та безпосередня участь у проведенні слідчих та інших процесуальних дій; пошук, виявлення, фіксація та вилучення слідів

(мікрооб'єктів), речових доказів, виявлення, огляд та відірання зразків для експертного дослідження; методичний (застосування науково-практичних прийомів та методів проведення окремих слідчих (розшукових) дій); технічний (вибір і застосування науково-технічних засобів, що використовуються для виявлення та фіксації речових доказів); консультативний (надання усних та письмових роз'яснень з питань, які виникають у ході проведення слідчих (розшукових) дій, або питань, які в майбутньому будуть вирішуватись за допомогою експертизи).

Окреслено практичну модель проведення огляду місця події за допомогою спеціалістів як функціональної системи за блоками: теоретичний, який включає: цілі, задачі, суб'єктів, систему науково-технічних засобів; прикладний, який включає організаційний, технологічний (охоплює науково-технічні засоби, які використовують спеціальні суб'єкти, що володіють знаннями та навичками їх застосування з метою виявлення, фіксації та вилучення слідів кримінальних правопорушень) та оціночно-контрольний компоненти. Критично осмислено позаекспертні дослідження при проведенні слідчих (розшукових) дій спрямованих на отримання орієнтуючої криміналістичної інформації та прийняття на її основі оптимальних тактичних і процесуальних рішень.

Розділ 3 «Судова експертиза у кримінальному провадженні» присвячений перспективним напрямам експертної практики.

Сформульоване концептуальне бачення доцільності застосування методу криміналістичної розвідки (*Forensic intelligence*) в Україні, заснованого на збиранні, отриманні, обробці, аналізі та використанні спеціалістом криміналістичної інформації у кримінальному провадженні, із створенням оперативно-аналітичного підрозділу у складі Департаменту інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України для обробки та систематизації криміналістичної інформації шляхом застосування пошукових систем (*Security i2 Analyst's Notebook*, *Python* та ін.), спеціалізованого програмного забезпечення (*goAML*, *goPRS*, *goCASE*, *goTRACE*), з метою наповнення загальнонаціональних баз даних; налагодження співпраці із міжнародними організаціями та зарубіжними правоохранними органами; впровадження передових технологій (*Big Data Technologies*, *Internet of Things Technologies*, *VideoAnalytics* та ін.), з метою швидкого встановлення підозрюваних.

На основі вивчення зарубіжного досвіду (США, Великобританія, Німеччина, Франція), концептуально доведено доцільність розвитку в Україні експертної системи в частині систематизації висновків і пояснень фахівців на основі штучного інтелекту, який дозволяє: вивчити документи, проаналізувати докази і визначити можливий рівень складності провадження, а також згрупувати складні завдання й визначити пріоритети на їх розв'язання.

Розроблено комплекс заходів з удосконалення фіксації ходу і результатів слідчого експерименту, який проводиться на відкритій місцевості із застосуванням спеціаліста, за допомоги безпілотного літального апарату (дрону) обладнаного фото/відеокамерою, що забезпечує дослідження значних територій за короткий

проміжок часу та якість зображення в реальному часі, при цьому мінімізуючи «забруднення» сторонніми слідами самого місця події й сприяючи складанню карти-схеми вивчення конкретного місця;

Запропонований механізм оцінки висновку експерта під час досудового розслідування та судового розгляду: перевірка дотримання вимог закону під час призначення та проведення експертизи; аналіз достовірності та достатності речових доказів і зразків, що досліджувалися, з точки зору використовуваних методик експертного дослідження; оцінка наукової обґрунтованості експертної методики і правомірності її використання; встановлення повноти та всебічності висновку; оцінка логічної обґрунтованості перебігу і результатів експертного дослідження; перевірка належності результатів експертного дослідження до кримінального провадження та відповідності висновку експерта наявним у кримінальному провадженні доказам

У розділі 4 «Розслідування окремих видів кримінальних правопорушень як сфера використання спеціальних знань» надані шляхи вирішення проблемних питань застосування спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень учинених із застосуванням комп’ютерних технологій, у сфері господарської діяльності, проти життя та здоров’я особи та пов’язаних з порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами.

Встановлено, що основними завданнями застосування спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених із застосуванням комп’ютерних технологій, є повне, всебічне дослідження доказів, виявлених у процесі проведення процесуальних дій: надання консультацій та безпосередньої комп’ютерно-технічної допомоги (ст. 71 КПК України), витребування та отримання доступу до комп’ютерної техніки (ч. 2 ст. 93 КПК України), призначення експертиз: комп’ютерної техніки і програмних продуктів (комп’ютерно-технічна експертиза), об’єктами якої є інформація, отримана під час тимчасового доступу до комп’ютерної техніки (серверів), Інтернет-ресурсу (веб-сайту) та контент-провайдерів; об’єктів інтелектуальної власності з визначенням властивостей об’єктів авторського права та розміру матеріальної шкоди, об’єктами якої є інформація, яка отримана під час тимчасового доступу до комп’ютерної техніки (серверів), Інтернет-ресурсу (веб-сайту) (ст. 242 КПК України) з метою встановлення робочого стану комп’ютерно-технічних засобів; обставин, пов’язаних з використанням комп’ютерно-технічних засобів; інформації та програмного забезпечення; відповідності програмних продуктів певним версіям чи вимогам на його розробку, а також виявлення інформації й програмного забезпечення, що містяться на комп’ютерних носіях.

Доведено, що використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності здійснюється у двох основних формах: 1) залучення до кримінального провадження спеціалістів (бухгалтерів, аудиторів, ревізорів, економістів, енергетиків тощо) для отримання необхідних консультацій щодо: а) технології бухгалтерських операцій, безготікових електронних розрахунків та здійснення платежів

банківськими платіжними засобами; б) документообігу бухгалтерських операцій як у фінансово-кредитній сфері, так і щодо конкретного суб'єкта господарювання; в) технологій електрозв'язку, зокрема здійснення комп'ютерних операцій; 2) призначення та проведення судових експертиз: почеркознавчих, техніко-криміналістичних, економічних (судово-бухгалтерських, фінансово-економічних), комп'ютерно-технічних, товарознавчих експертіз тощо.

Необхідним напрямом застосування спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи є участь спеціалістів під час слідчих дій (огляду трупа, ексгумації, освідування тощо), а також проведення судових експертиз: судово-медичної (живих осіб, трупу, речових доказів); молекулярно-генетичної; судово-психіатричної; наркологічної; судово-психологічної; криміналістичних (вогнепальної зброї та бойових припасів до неї, холодної зброї, трасологічної, у тому числі експертизи слідів ніг людини та взуття, слідів ніг (лап) та зубів тварин, слідів транспортних засобів, дактилоскопічної, механічних пошкоджень одягу, нашарувань на одязі (взутті), портретної, відео-, звукозапису, вибухових пристрій, вибухових речовин і продуктів вибуху (пострілу), матеріалів, речовин та виробів); одорологічної; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; комплексних (психолого-психіатричної, медико-криміналістичної).

Встановлено, що одними із важливих вихідних даних для отримання висновку експерта-автотехніка є показання водіїв-учасників дорожньо-транспортної пригоди, оскільки вони володіють найбільшою інформацією про її умови і причини. У разі очевидних подій є можливість оголошувати одному із водіїв про підозру, допитувати його як підозрюваного, а інших водіїв допитувати в якості потерпілих. Однак, якщо допитати участника дорожньо-транспортної пригоди як свідка, а в подальшому його процесуальний статус зміниться і він стане підозрюваним, то такі докази будуть визнані недопустимими. У разі опитування такий позапроцесуальний спосіб отримання показань не може бути покладений в основу для отримання висновку експерта-автотехніка.

Рекомендації щодо подального використання результатів дисертації в практиці

Отримані результати дисертаційного дослідження Тимчишина Андрія Михайловича «Спеціальні знання у кримінальному процесі України: теорія та практика» щодо застосування та використання спеціальних знань у кримінальному процесі України рекомендуються для використання у діяльності правоохоронних органів, громадських організацій, закладів вищої освіти, в науково-дослідних розробках установ та організацій, дослідниками при написанні наукових праць, плануванні досліджень за даним напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

У цілому позитивно оцінюючи дисертацію А. М. Тимчишина, необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту:

1. Загалом підтримуючи позицію автора щодо запропонованої диференціації генезису розвитку спеціальних знань в Україні за критеріями, що визначають найважливіші криміналістичні події та процеси, пов'язані з виникненням нових напрямів, течій і тенденцій їх розвитку з визначенням на кожному етапі характеру впливу специфічних історичних, соціально-економічних, технічних, воєнно-політичних та інших чинників на стан і динаміку криміналістичних правопорушень, оцінкою доктринальних підходів до розв'язання криміналістичних проблем з огляду на стан законодавства та наявний науковий інструментарій використання спеціальних знань, необхідно зауважити на тому, що не цілком аргументованим є підхід, відповідно до якого стародавні часи, середньовіччя та період капіталізму дисертант об'єднав в дорадянський період. Із урахуванням того, що середньовіччя охоплює V–XVI століття, об'єднання таких віддалених етапів становлення законодавства в один період може привести до втрати принципових для правової науки аспектів становлення та розвитку правової регламентації діяльності органів досудового розслідування, експертних установ. Варто також ураховувати, що до радянського періоду національне законодавство пройшло етапи, які потребують виділення у самостійні. Більшість таких етапів доцільно було б відносити до періоду розбудови української державності, що дозволило б продемонструвати позитивну динаміку розвитку спеціальних знань.

2. На с. 126 автором наголошено, що однією з форм використання спеціальних знань під час розслідування криміналістичних правопорушень є судова експертиза (ст. 101, 102, 242–245 КПК України). Специфічна дослідницька діяльність характерна тільки для експертизи і відсутня в усіх інших формах застосування спеціальних знань у кримінальному судочинстві. Спеціаліст тільки пояснює загальнодоступні факти, які сприймають усі, хоча таке сприйняття іноді забезпечується за допомогою технічних засобів. Пізнання спеціаліста – це пізнання явищ, а не сутності; за своїм характером воно емпіричне. Пояснювальна функція, що виконує експерт, на відміну від такої функції спеціаліста, дозволяє зрозуміти сутнісні, істотні «внутрішні» якості об'єкта. Вони (сутнісні якості) стають доступними для суб'єктів кримінального процесу тільки за допомогою експертного висновку, який викладає сутність об'єкта дослідження в доступних неспеціалістам вербальних формах (с. 127 дисертації).

Виходячи з цього, діяльність експерта спрямована на встановлення сутнісних, особливих, індивідуально-конкретних властивостей предметів, процесів, явищ, станів об'єктивної реальності шляхом застосування науково обґрунтованих методик у сполученні з емпіричними і теоретичними формами реалізації наукових знань.

Водночас, з такою діяльністю пов'язані особливо гострі дискусії щодо питання допустимості її виконання до початку кримінального провадження. Ця проблема стосується не лише судово- медичних (зокрема, щодо особи), криміналістичних експертіз наркотичних речовин тощо. Доволі часто проведення дослідження необхідне для швидкого вирішення питання про наявність ознак кримінального правопорушення та встановлення механізму протиправного діяння. У таких ситуаціях норми чинного КПК України унеможливлюють ефективне використання спеціальних знань.

3. Практичне використання безпілотних літальних апаратів різко зросло за останні два десятиріччя, що зробило їх доволі дієвим інструментом у різних сферах суспільної діяльності й призвело до значної кількості наукових розробок. Такі технології стали повсякденною та невід'ємною частиною нашого суспільства, що пов'язано зі швидким технологічним розвитком, комп'ютеризацією, мобільністю, безпечною, легкістю, надійністю, доступністю та економічною вигідністю. Незважаючи на ці привабливі переваги, безпілотні літальні апарати характеризуються обмеженнями в експлуатації через декілька критичних проблем з точки зору автономності польоту, планування траєкторії, терміну служби батареї, часу польоту та вантажопідйомності.

У зв'язку з цим, викликає певний інтерес розроблений дисертантом комплекс заходів з удосконалення фіксації ходу і результатів слідчого експерименту, який проводиться на відкритій місцевості із застосуванням спеціаліста, за допомоги безпілотного літального апарату (дрону) обладнаного фото/відеокамерою, що забезпечує дослідження значних територій за короткий проміжок часу та якість зображення в реальному часі, при цьому мінімізуючи «забруднення» сторонніми слідами самого місця події й сприяючи складанню карти-схеми вивчення конкретного місця (с. 6 реферату, с. 146–148 дисертації).

Водночас, авторові не завадило б розкрити особливості використання безпілотного літального апарату при огляді місця події із застосуванням спеціаліста.

4. Зупиняючи увагу на понятті та сутності спеціальних знань у кримінальному процесі (підрозділ 1.3), авторові варто було б надати характеристику механізмів інтеграції методів різних наук та їх впливу на методологію комплексних судово-експертних досліджень (розділи 3), розкрити положення щодо взаємодії спеціальних знань під час проведення комплексних судово-експертних досліджень, що визначається за їх міжгалузевим предметом (розділ 4), який тісно пов'язаний із вирішуваними завданнями, позаяк переваги здійснюваної комплексної експертної діяльності полягають у досягненні єдиного підходу до розуміння різних сторін процесів і явищ різноманітної природи, для встановлення яких використовуються знання у певних галузях науки і техніки.

Відсутність порушень академічної добroчесності

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної добросереди не виявлено. Дисертаційна робота Андрія Михайловича Тимчишина є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота **Тимчишина Андрія Михайловича «Спеціальні знання у кримінальному процесі України: теорія та практика»**, подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем формування методологічних засад застосування та використання спеціальних знань у кримінальному провадженні з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення законодавства та відповідної практики суб'єктів кримінального процесу.

2. Зміст дисертації, в основному, відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності, робота пройшла належну апробацію. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації та реферату в цілому відповідає встановленим ДАК МОН України вимогам. Реферат ідентичний головним положенням дисертації та відображає її основний зміст, висновки та пропозиції.

3. Дисертація та реферат **Тимчишина Андрія Михайловича «Спеціальні знання у кримінальному процесі України: теорія та практика»** відповідають вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а їх автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:
**Професор кафедри криміналістики,
судової експертології та домедичної підготовки
факультету № 1 Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
«3» жовтня 2023 р.**

Руслан СТЕПАНЮК